

İZMİR'İN YUNANLILAR TARAFINDAN İŞGALI (15 MAYIS 1919)

DOÇ. DR. MUSTAFA TURAN
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ / TÜRKİYE

1914 yılında Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti, dört yıl çeşitli cephelerde zor şartlar altında mücadele etmiş ve kaynaklarının büyük bir kısmını kaybederek 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütârekesi'ni imzalayarak savaştan yenik çıkmıştır. Bu yenilgi sonunda Osmanlı topraklarını paylaşmaya girişen galip devletler, mütareke ile "güvenliklerini tehdit edecek bir durum olduğunda herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkını" elde etmişlerdir.

Esasen I. Dünya Savaşı sonunda Şark Meselesi'nin mutlaka halledileceğini, bu yolda Fransa ile mutâbakat sağlandığını belirten İngiliz Başbakanı Lloyd George, meselenin çözümünü, Türklerin Avrupa'dan çıkarılmalarına ve ancak yararlı olduğu ölçüde, Anadolu'da bir müddet kontrol altında kalabileceklerine bağlıyordu.¹ Lord Curzon da 1918 yılı başlarında, yaklaşık beş yüz yıl Avrupa politikasında entrika ve yolsuzluk kaynağı olan Türklerin Avrupa'dan kovulmalarının gerektiği görüşündedir.² Taraflarından hiçbir tahrike mâruz kalmadan harbe giren ve Almanya'nın samimi ve pek faydalı müttefiki haline gelen Türklere karşı hiçbir taahhütlerinin olmadığı fikrinde olan İngiltere'nin³ bu düşüncesini Milli Mücadele boyunca devam ettirdiği görülecektir.

18 Ocak 1919'da Paris'te Osmanlı topraklarını paylaşmak için toplanan Müttefiklerin, Osmanlı mirası üzerinde anlaşmakta güçlük çektikleri asıl mesele, daha önce İtalya'ya vaad edilen toprakların verilip verilmeyeceği meselesi olmuştur. 1917 yılında imzaladıkları St. Jean de Maurienne Gizli Anlaşması ile Batı Anadolu'nun İzmir'den Konya'ya kadar geniş bir bölgesi İtalyan nüfûz bölgesi olarak tespit edilmiş idi. İngiltere ve Fransa kendi çıkarlarına zarar vereceği düşüncesiyle bu anlaşmayı geçersiz saymayı uygun bulmuştur.⁴

Amerika Cumhurbaşkanı Wilson bile, Batı Anadolu'daki Rumların Türklerin boyunduruğundan kurtarıldıktan sonra İtalya boyunduruğuna terk edilmemesi ve bu insanların yaşadığı Türk topraklarının Yunanistan'a bağlanması kanaatinde idi.⁵

Bu anlayış içerisinde İzmir bölgesinin Yunanistan'a verilmesi İtalyanların şiddetli itirazlarına rağmen kabul edilmiştir.⁶

Anlaşılan odur ki, Anadolu'da üstlenecek ve Doğu Akdeniz'i kontrol edecek kuvvetli bir İtalya, İngiltere ve Fransa için önemli bir tehdit oluşturabilirdi. Bu sebeple İngiltere ile Fransa, İtalya'nın Akdeniz'de kendileri için tehlikeli olabilecek yayılmasını engellemeyi mümkün kılacak vasıtayı Yunanistan'ın Anadolu üzerindeki emellerinde bulmuşlardır. Yapılan gizli anlaşmaların hiçbirinde Yunanistan'ın adı dahi geçmemesine rağmen, Türklere karşı savaşa katılma bedeli olarak Yunanistan'a Aydın vilâyeti⁷ vaad edilmiştir. Bu, Yunan emelleri ve Megali İdea'sı⁸ için de büyük bir fırsattı. Yunan işgali, sadece kendilerine vaad edilen bu alanla kalmayacak, Megali İdea'nın gerçekleştirilmesi yönünde genişleyecektir.

Gerek işgallerin başlamasından önce, gerekse işgaller başladıktan sonra Türklerin, Anadolu'da yapılacak işgallerde, Yunan kuvvetlerinin bulunmaması veya daha önceden diğer devletler tarafından âsâyiş sağlandıktan

sonra Yunan kuvvetlerinin gelmesi yönündeki istekleri,⁹ dik-kate alınmamış ve ustaca yürütülen İngiliz siyâseti ile sonuçsuz bırakılmıştır. 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'un işgalinde¹⁰ olduğu gibi İzmir'in işgalinde de Müttefik kuvvetler içinde Yunan askerleri yer almıştır.

Türkler, İzmir'in işgalinde de Yunanlıların bulunmalarını istemedikleri gibi en bedbin

Yunan birlikleri İzmir sahilinde

olanlarda bile Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri ihtimali düşünülüyordu.¹¹ Ancak olaylar, bu istek doğrultusunda gelişmemiştir. Müttfik Filo'nun Başkomutanı İngiliz Visamirali Calthorpe, 14 Mayıs 1919 günü 17. Kolordu Kumandanı Miralay (Albay) Ali Nadir Paşa'ya verdiği nota ile İzmir istihkâmları ile müdafaa tedbirlerini haiz arazinin, mütarekenin 7. maddesine dayanarak İtilaf Devletleri'nce işgal edileceğini bildirmiştir.¹²

14 Mayıs 1919 günü Amiral Webb tarafından Damat Ferit Paşa'ya bir nota verilerek, Paris Konferansı kararına göre İzmir istihkâmlarının İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edileceği bildirilmiştir.¹³ Osmanlı Hükümeti, bunun üzerine devlet ve millet haklarının korunması için sükûn ve vakârın muhafazası lüzûmunun halka tavsiye edilmesini Dâhiliye Nezâreti'ne tebliğ etmiştir.¹⁴

Amiral Calthorpe da 14 Mayıs sabahı, İzmir Valisi İzzet Bey'e bir nota vererek, İzmir istihkâmlarının İtilâf devletleri tarafından işgal edileceğini bildirmiştir. Bu notada da işgalin Paris Konferansı'nın kararı ile olduğu belirtilerek önemle gereğinin yapılması istenmiştir.¹⁵ Daha sonra Amiral Calthorpe tarafından Ali Nadir Paşa'ya ikinci bir nota¹⁶ verilmiş ve İzmir'in Müttfikler adına Yunan kuvvetleri tarafından işgal edileceği, şehirde gereken güvenlik tedbirlerinin alınması, bu amaçla bütün askerlerin Kışla'da bulundurulması, işgalden sonra da Yunan kumandanının arzusuna göre hareket edileceği "Düvel-i muazzama donanmasının nazâr-ı dikkate alınması" tehdidiyle bildirilmiştir.¹⁷ Yine durum, Ali Nadir Paşa tarafından 15 Mayıs 1919'da Harbiye Nezâreti'ne bildirilmiş ve İzmir'deki bütün kıtalara ve müesseselere, verilen nota uygun bir tebligat yapılmak suretiyle, sükûn ve asayişin muhafazasına çalışılmıştır.¹⁸ Bu arada Lloyd George da, Amiral Calthorpe'a, Yunan çıkarmasının güvenliğini sağlamak emrini vermiştir.¹⁹

Bütün bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Türk makamlarına önce İzmir'in İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edileceği, sonra da İtilâf devletleri adına Yunan kuvvetleri tarafından işgal edileceği bildirilmek suretiyle mesele bir oldu bittiye getirilmiştir. Böylece Türk idarecilerinin müdafaa tedbirleri almaları önlenmiştir.²⁰ Ayrıca, 14 Mayıs gecesi, Türklerin ertesi günü yapılacak işgale karşı direnme hislerini sarsmak amacıyla Türk mahallelerindeki evlere Rumlar tarafından baskınlar yapılmış, silah ve malzeme aranmıştır.²¹

İzmir çevresindeki istihkâmlar, 14 Mayıs sabahı İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. İzmir'in işgali sadece istihkâmlarla sınırlı kalmamış, 14 Mayıs'ta bu iş tamamlandıktan sonra Yunanlılar tarafından şehrin işgaline geçilmiştir.

15 Mayıs 1919 sabahı, İzmir'i işgal etmek üzere 20'yi aşkın nakliye gemisi ile Yunan I. Fırka askerleri limana çıktılar. Karaya çıkan Yunan askerlerinin 50.000 kişi kadar oldukları tahmin edilmekte²² olup, daha sonra İzmir'e mütemâdiyen Yunan askeri gelmiştir.

Yunan İşgal Komutanı Zafiriü, işgali müteakip, bir beyanname yayımlamıştır. **Ahenk** gazetesinde yayımlanan beyannamede²³ Zafiriü, Müttfiklerin muvafakıyla İzmir ve civarının işgal edildiğini, işgalden maksadın mevcut kanunların korunması suretiyle bütün ahâlinin rahatının temini olduğunu, mülkiye ve diniye memurlarının vazifelerinin icrası hususunda Yunan askerî kuvvetlerinden her an yardım isteyebileceklerini, askerlerin kendilerine hürmetkâr davranacağını, kumandanlığın kapısının her zaman arz olunacak şikâyetlere kemâl-i şefkatle açık olacağını, herkesin sükûnetle işiyle gücüyle meşgul olmasını ve vatanları hakkında mütareke devletlerince verilecek kararı itimatla beklemelerini tavsiye etmekteydi.²⁴ Bundan sonra yayımlanan beyannamelerin hepsinde, İzmir'i işgalden maksadın adî bir kontrol görevinden ibaret olduğu, hükümetin ve Osmanlı hakimiyetinin baki olduğu söylenmekte ise de maksadın böyle olmadığı kısa sürede anlaşılacaktır.

Boşaltılmış Türk karargâhında kamp kuran Yunan askerleri

Yunan askerlerini karşılamak amacıyla, yerli Rumlar Kordonboyu'na toplanmışlardır. Elleri çiçekler ve bayraklarla dolu Rum kızlarının üzerlerinde mavi-beyaz kumaştan dikilmiş elbiseler vardı.²⁵ Rumlar, ellerindeki Yunan bayraklarını sallıyor, çiçekler, alkışlar ve "Zito Venizelos" bağırışlarıyla, Yunan askerlerini selâmlıyorlardı. Rıhtımdaki bütün binalar, Yunan bayraklarıyla donatılmıştı.

Vapurlar ve fabrikalar sürekli düdük öttürüyor, başta Aya Fotini olmak üzere kiliselerin çanları durmadan çalıyordu. Bandolar da, Yunan millî marşını çalmaktaydılar.²⁶ Metropolit ve rahipler diz çökmüş, ağlayarak ve ilâhiler söyleyerek Yunan bayraklarını öpüyorlardı.²⁷

İzmir Rum Metropolit Hrisostomos, arkasında bir grup papazla Albay Zafiriü'ya gelerek "Hoş geldiniz" dedikten sonra, Yunan milletinin 3000 yıllık bir ayrılıktan sonra ve buradaki ırktaşlarını Türklerin zulmünden ve esaretten kurtardıklarından dolayı Tanrı'ya minnet ve şükran duygularını sunmuş ve sevinç gözyaşları içinde gelenleri takdis etmiştir.²⁸

Takdis merâsimi bittikten sonra Yunan askerleri yürüyüş nizamına geçti. Askerlerin önünde Rum gençlerinden bir grup ve bu grubun başında bir Rum palikaryası, bayrak taşıyarak Yunan işgal kuvvetlerine öncülük etmekte idi. Metropolit Hrisostomos da bu grubun başında gidenlerdendi.²⁹

İşgal kuvvetleri, Kışla Meydanı'ndaki saat kulesinin önünde, Kışla'yı ve Hükümet Konağı'nı işgal etmek üzere iki kola ayrıldı. Yunan kıtaları Kışla ile Hükümet

Konağı'nın önünden geçerken, gerek silâh çatıp beklemekte olan Türk askerleri ve gerek etrafta toplanan Müslüman halk, yerli Rumların tahrik ve hakaretlerine rağmen sükûnetlerini muhafaza etmişlerdir.³⁰

Önde atlı bir tabur komutanı ve onun arkasında Yunan bayrağı taşıyan küçük rütbeli bir subayı takip ederek rıhtım boyu yoluyla Kışla önüne gelmekte olan Evzon Taburu, etrafında birçok Rum kadın ve çocuğu ile ellerinde tabancaları bulunan Rum gazetecileri ve Megali İdea Cemiyeti azasından bazı kimseler olduğu halde Kışla'ya ulaşmıştır.³¹ Evzon Taburu'nun etrafını kuşatan yerli Rumlar "Zito Venizelos" diye bağırmakta ve Rumca bazı şeyler söylemekte idiler.³²

Evzon Bölüğü, Kışla önüne ulaştığı sırada bir el silâh atılmıştır.³³ Atılan silâh ile bayrağı taşıyan Yunan askeri yere serilmiş, Yunan askerleri, panik içinde kaçmaya başlamışlardır. Kısa bir süre sonra toparlanan Yunan askerleri, Kışla'ya ateş açmışlardır. İlk anda, Kışla'nın nizâmiye kapısında nöbet bekleyen ve görevlerinden ayrılmamaları emrini almış olan erlerden birkaçı şehit olmuştur.³⁴

Yunan askerleri, olay yerinde bulunan ve kaçamayan halk üzerine de ateş açmışlardır.³⁵ Olay yerinde bulunanlardan pek çoğu öldürülmüş³⁶ ve yaralanmıştır. Bu esnada korkudan Ziraat Bankası merdivenlerine sığınan, kadın ve çocuklar burada fecî bir şekilde öldürülmüşlerdir. Umûm Jandarma Kumandanı Miralay Ali Kemal Sırrı Bey, raporunda, "Banka merdivenlerinden sel gibi kan aktı." demektedir.³⁷

Kışla içinde 250 kişiden ibâret subay ve efrat silâhsız bir halde ve işgalin icâp ettirdiği muâmelelerle meşgul idiler.³⁸ Bunlar bir taraftan görevlerine göre dairelerindeki önemli evrak ve eşyalarını toplamakta, bir taraftan da maaş dağıtılmakta idi.³⁹

Herhangi bir karşılık verilmediği halde Kışla, yarım saatten fazla süren ateşe maruz kalmıştır. Kışla'dan ateş edilmediğini anlatmak için değneğin ucuna beyaz bir mendil bağlanarak dışarıya gösterilmeye çalışılmıştır. Mendil bağlı sığıcı dışarıya göstermek üzere alan Mülâzım-ı Evvel (Üsteğmen) Celâl (Dinçer) Bey, orta katın park cephesindeki koridor kapısına götürürken sağ kolumdan yaralanmıştır. Yine bu sırada üst katta bir mülâzım da şehit olmuştur.⁴⁰ Ateşin kesilmediğini⁴¹ gören 17. Kolordu Kumandanı Ali Nâdir Paşa, sığıca bağlanan beyaz bayrağı eline alarak, 56. Fırka Kumandanı Yarıbay Hürrem Bey, Erkân-ı Harp Reisi (Kurmaya Başkanı) Abdülhamid Bey, Ahz-ı Asker Şubesi Reisi (Askerlik Dairesi Başkanı) Albay Süleyman Fethi Bey, diğer subaylar ve askerlerle birlikte Kışla'nın Konak Meydanı'na bakan kapıdan çıktılar.⁴² Bunun üzerine ateş kesildi.⁴³

Bu sûretle yapılan hakarete Osmanlı subaylarının etrafını saran Yunan askerleri, sille-tokat, dipçik ile küfürler ederek, tükürerek saldırmışlardır. Bunlara Rumlar da katılmıştır.⁴⁴ Süngü ve dipçik darbeleri altında, subayların üzerleri aranmış, Türklük ve Müslümanlık âlâmeti sayılan kalpak ve fesler yırtılarak ayaklar altında çiğnenmiştir.⁴⁵ Subayların üzerlerinde bulunan para, saat, yüzük, sigara tabakası ve mendil gibi eşyaları gasp edilmiştir. Subayların formaları da Yunan askerleri tarafından sökülüştür.⁴⁶

İzmir Kışlası'nda ümera, zabitan ve eratin pek çoğu öldürülmüş, yaralanmış ve akla gelmeyen hakaretler yapılmıştır. Kışla'daki subaylar ve askerlerin bir kısmı kafil halinde Patris Vapuru'na, bir kısmı da Averof Zırhlısı'na sevk edildiler. Yunan askerlerinin süngü tehdidi altında Rıhtım caddesi istikametine sevk olunan kafil, "Zito Venizelos" diye bağırmaya zorlanmıştır. Kafil üzerine, güzergâhta yolun iki tarafına toplanmış olan Yunan askerleri ile silâhlı Rumlar tarafından ateş edilmiştir. Yerli Rum ahali de, subay ve askerler üzerine hakaretlerle saldırmışlardır. Bu esnada yerli Rum ahali ve Yunan askerleri tarafından atılan kurşunlarla subay ve askerlerin birçoğu şehit olmuş, birçoğu da yaralanmıştır.⁴⁷

Bu yürüyüş sırasında şehit, yaralı ve kayıp subaylar⁴⁸ ve askerlerle⁴⁹ ilgili kesin bir rakam vermek güç olmakla birlikte 30'dan fazla şehit ve

60'tan fazla yaralı olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁰ Ayrıca hüviyetleri tespit edilemeyen birçok ölü ve yaralı vardır.

İkinci bir kol halinde ilerleyen Yunan işgal kıtası, etrafını büyük bir Yunan bayrağı taşıyan yerli Rumlardan oluşan bir grup sardığı halde, tahrik edici bir tezahürat ve tavır ile Hükümet binasına ulaşmış ve abluka altına alınmıştır.

Yunan İşgal Kumandanlığı'nın sabah yayımladığı beyannamedeki, "mülkiye ve adliye memurlarının eskiden olduğu gibi vazifelerine devam etmeleri" kaydına güvenerek görevleri başında bulunan hükümet memurları, daire karşısında bulunan Askeri Otel'in üst katına çıkan Yunan askerlerinin Hükümet Konağı'na ateş açmalarını üzerine mahsur kalmışlardır. Valinin etrafında toplanan memurlar ve jandarma subayları, beyaz bir bayrak çekmek suretiyle ateşin kesilmesine çalışmışlardır.⁵¹ Bunu gören Evzonlar, içeri girerek, silâhsız ve müdafasız Türk memurlarının üzerlerine atılmışlardır.⁵² Türkçe ve Rumca küfürlerle, elleri yukarı kaldırmak suretiyle hepsini dışarı çıkardılar. Bu esnada süngü ve dipçik darbeleriyle birçok kimse yaralanmıştır. Fes ve kalpakları süngü ucu ile başlarından alınmış ve bu sebeple bir çoğu başından ve yüzünden yaralanmıştır. Orada bulunan Rumlar da odunlarla bu saldırılara katılmışlardır.

Yunan komutanları

Hükümet Konağı'nda beş kişi öldürülmüş, Vali İz-zet Bey de tahkir edilmiştir.⁵³ Vali yaverinin kordonları-nı sökmüşlerdir. Tutukları memurları ve Vali'yi elleri yukarıda, başı açık bir halde sokaklarda "Zito Venizelos" diye bağırarak Kışla'nın önüne getirmişlerdir.

Burada memurların üzerinde bulunan kıymetli eşya-lar gasp edilmiştir. Hükümet daireleri birkaç gün Yunan işgali altında kalmış ve Hükümet Dairesi'ndeki yazı-hanelerin çekmeceleri kırılarak çeşitli evrak imha edil-miştir. Ayrıca dairede bulunan eşyalar ya soyulmuş, ya-hut kullanılamayacak şekilde imha edilmiştir.⁵⁴

Yolda, Yunan Mümessili, bir otomobille gelerek Va-li ile oğlunu⁵⁵ alıp götürmüştür.⁵⁶ Geri kalanların bir kısmı Pasaport'a,⁵⁷ bir kısmı da Zâhire Borsası'na götü-rülmüşlerdir.⁵⁸

Kışla ve Hükümet Konağı'ndan toplanan subaylar ve memurlar, Pasaport'a gelinceye kadar güzergâhtaki Rum ahali ile evlerindeki balkonlarda bulunan Rum ka-dınları tarafından ellerine geçen taş, toprak ve kiremit parçaları üzerlerine atılmak suretiyle hakarete maruz kalmışlardır.⁵⁹ Sürülen kafilenin arkasında bıraktığı yol, yüzlerce şehit ve yaralı ile dol-muştur.⁶⁰

Yunan Kıtaatı tarafından toplanan efrat ile birlikte, muhtelif mahallerden toplanan 700'den fazla Türk ahâli de Patris Vapuru'na götürül-müştür.⁶¹ Patris Vapuru'na götürülmekte iken kafilenin üzerine Yunan Mümessili'nin bulunduğu Leon Torpido-su'ndan açılan ateş sonucu 21 subay yaralanmış,⁶² pek çok kişi de ölmüştür.⁶³

Patris Vapuru'na çıkarırken bir Türk subayının elinde bulunan beyaz bayrağın bağlı olduğu sırığın ucu, merdivende duran Yunan nöbetçi erine değmesi üzerine, Yunan nöbetçi eri, öfke ile iki su-bayı süngü ile yaralamıştır. Bu subaylardan birisi daha sonra şehit olmuştur. 17. Kor. Levâzım 2. kısmından Kâtip Sabri Efendi'nin on iki yaşındaki oğlu yaralanmış-tır.⁶⁴ Vapurun ambarlarına sürüklenirken kendini kay-bedip denize atlayanlar da olmuştur. Mustafa Enver Efendi, kendini kaybedip denize atlamış, sonra yakalanarak tekrar kafileye alınmıştır. Vapura götürülenler, hay-vanların konduğu ambarlara hapsedilmişlerdir.⁶⁵

Ertesi gün Yunan İşgal Komutanı Zafiriü, vapura gelerek vukua gelen hadiseye başlıca sebep olarak mun-tazam kol nizamında ilerlemekte olan Yunan Evzon Ta-buru üzerine Kışla'dan ateş açıldığını ve hatta, kuman-dasında bulunan mangasındaki bir neferin derhal öldü-günü göstermiş ve bu suretle meydana gelen hadiseden pek ziyade müteessir olduğunu söylemiştir.⁶⁶

Vapura getirilenlerin üzerlerinde bulunan eşya ve para gibi şeyler, türlü hakaretlerle alınmıştır. Subay ve

efrattan çoğu hakarete maruz kalmamak için üzerlerinde bulunanları kendiliklerinden vermişlerdir.

İşgal günü, İzmir'de Kolordu ve Fırka Kumandanla-rı ile Erkân-ı Harbiye heyetleri tutuklanmışlardır. Va-purda tutuklananlardan Ali Nadir Paşa, Erkân-ı Harbi-ye Reisi Abdülhamid Bey, 56. Fırka Kumandanı Hür-rem Bey ve Ali Nadir Paşa'nın yaveri Mülâzım Enver Efendi vapurdan çıkarılmışlar, diğerleri vapurda kalmış-lardır. Vapurda kalanlar, yüzbaşı rütbesine kadar olanlar, ayırt edilmeksizin birer ikişer saat arayla vapurun ikinci sınıf kamaralarına nakledilmişlerdir. Azami 32 yataklı olan kamaraya 150'den fazla subay ve dışarıda tutuklan-mış olan polis memurları ile mülkiye memurlarından ve halktan bazıları da kamaraya dahil edilmişlerdir. Tutuk-lananlara, 48 saat zarfında işe olarak hiçbir şey verilme-miştir. Teneffüs ihtiyacı, 3-4 saatte bir 5-6 dakika güver-teye çıkarılmak suretiyle sağlanmıştır. Yaralı olanların tedavilerine de pek sathî bakılmıştır.

Toplanan memur ve subayların bir kısmı Zahir-e Borsası'na, depolara ve boş dükkanlara hapsedilmişler-dir. Bunlar, iki üç gün aç ve susuz bırakıldıktan sonra serbest bırakılmışlardır.⁶⁷

Kışla ve Hükümet bina-sından alınan memur ve su-baylardan başka, rastgele ya-kalanan Türkleri çeşitli yerlere hapsedmişlerdir.⁶⁸ Hükümet binasının bitişiğindeki Mek-teb-i Sultânî talebeleri, Yu-nanlılar tarafından Bozmeri Hapishanesi'ne kapatılarak dövülmüşler ve işkence edil-mişlerdir.⁶⁹

Yunan askerleri tarafından Askerî Otel, yayılım ateşine tu-tularak işgal edilmiş ve otelde

bulunan subaylar ve siviller Kışla'ya götürülmüşlerdir. Siviller, daha sonra serbest bırakılmışlar, subaylar ise tu-tuklanmışlardır. Kışla'da dört gün tutuklu kalan subay-lara bu müddet zarfında iki defa yiyecek verilmiştir.⁷⁰

Yunanlılar, İzmir Rüşumat Başmüdürlüğü'nü (Ver-gi Dairesi) işgal etmişler ve arama yapmışlardır. Başmü-dür Ağâh Bey ile dairedeki memurlar, Rumların haka-retleri arasında II. Kordon'a getirilmişlerdir. Burada Yu-nan askerleri, bu kişileri arayarak, üzerlerinde bulunan-ları almışlardır. Elleri yukarıda, dipçik ve dayak altında "Zito Venizelos" diye bağırarak Punta İskelesi'ne getir-mişlerdir. Bu yürüyüş sırasında, Veznedar Nâzım Efendi süngülenerek öldürülmüş, pek çok Türk de yaralanmış-tır. Ağâh Bey ile maiyyetindeki memurlar, Punta İskele-si'ndeki vapurun hayvan pisliği dolu ambarlarına hap-setmişlerdir. Ağâh Bey, resmî işler vesilesiyle tanıştığı bir Yunan subayının yardımı ile kurtulmuştur.⁷¹ Diğ-gerleri pek çok dayaktan sonra vapurda ıslatılmışlar ve rüz-gârda bekletilmişlerdir. Daha sonra serbest bırakılmış-lardır.⁷²

İzmir, Sarı Kışla'dan görünüm

Vapurlara hapsedilen Türk subay ve erleri, 18 Mayıs 1919 günü Kışla'ya nakledilmişler, bir müddet sonra da Yunan vesikaları verilerek serbest bırakılmışlardır. Bırakılan subaylar, sayım yapılmak suretiyle Kışla'ya gelmeye mecbur edilmişlerdir. Serbest bırakılmalarından üç gün sonra Kışla'ya gelen subaylar dışarı bırakılmamışlardır. Diğer subaylar, Kışla'ya gelmedikleri için evlerinden toplattırılmış ve hakarete maruz kalmışlardır. Bazı subaylar Kışla'da alıkonulmuş,⁷³ bunların yanlarına Urla'dan getirilenler de konulmuştur.⁷⁴

Tutuklanan subaylar, daha sonra peyderpey serbest bırakılmaya başlanmıştır. Subayların bir kısmı Ağustos ayına kadar tutuklu kalmıştır.⁷⁵ İki ordunun İzmir'de temasta bulunmasının vaziyeti fevkalade nazik bir hale sokacağı sebebiyle efrat ve subaylar ile ailelerinin ilk vasıtayla İzmir'i terk etmeleri lüzumu, işgal kuvvetleri komutanı tarafından Ali Nadir Paşa'ya bildirilmiştir.⁷⁶ Ali Nadir Paşa, durumu 21 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezâreti'ne bildirmiş, Kor. kıtaatının İzmir'i terk etmeden önce kesin ve seri teşebbüste bulunularak ikinci bir hakarete maruz kalmadan neticenin hemen bildirilmesini istemiştir.⁷⁷ Harbiye Nezâreti, istenenin yapılmasını, dileyen subayların ve ailelerinin İstanbul'a gelebileceğini cevaben bildirmiştir.⁷⁸

Tutuklananlardan esir olarak 230 kişi üç kabile halinde denizden İstanbul ve Mudanya'ya sevk edilmiştir.⁷⁹ 17. Kor.'un mevcudunu oluşturan 88 subay ve 950 erden ibaret ilk kabile Mudanya'ya sevk edilmiştir.⁸⁰ Kışla'da tutuklanan bazı subaylar da İtalyan bandıralı Oterya Vapuru ile İstanbul'a götürülmüşlerdir.⁸¹

Bazı kimseler öldürülerek denize atılmışlardır. İşgalden beş gün sonrasına kadar bir çok ceset çıkarılmıştır. Bunlar arasında boğazlarından birbirine zincirle bağlı üç polis cesedi, Hükümet Konağı'nın önündeki sahilde görülmüştür.⁸² 16 Mayıs akşamı Kordonboyu'nda bazı cesetler sahile vurmuştur. İşgalin ilk günü, Yunan askerleriyle Rum çetelerinden bazı gruplar, limandaki yelkenlilerde ve sandallarda bulunan bazı Türk balıkçıları ile gemicilerini yakalayıp zincire bağlamışlar ve denize atmışlardır. Sahile vuran cesetlerin bunlara ait olduğu anlaşılmıştır.⁸³

İşgal günü öldürülen ve yaralanan subayların sayısı 57 olarak tespit edilmiştir. İzmir ve banliyölerinde -Ur-la Yarımadası ve köyleri dahil- öldürülen subayların sayısı ise 2000'in çok üzerindedir.⁸⁴

Bir kayda göre işgal günü 10 subay ve 131 asker şehit, 23 subay ve 22 asker yaralı, 29 subay ve 329 asker kayıptır.⁸⁵

Venezelos'un Clemenceau'ya gönderdiği mektupta, "163 kayıp vardır. Bunlardan 62'si Yunanlı sivil ve as-

kerdir. 78'i de Türktür. 1 Yahudi ve diğer milletlerden de 22 kişi kayıptır." denilmektedir.⁸⁶

İngiliz basınında Yunanlıların yaptıkları kötülükler yayımlanmaya başlayınca Venezelos, meseleyi incelemek üzere Albay Mazarakis'i İzmir'e gönderdi. Mazarakis'in verdiği rapora göre, ilk günde öldürülenlerin sayısı 100 kadardır. Bunlardan 15-20'si Yunanlılar tarafından elle ri bağlanarak rıhtımda sürüklenen Türklere aittir.⁸⁷

Amerikalı Miralay House, işgal günü ve ertesi günü öldürülen Türklere sayısını 800 olarak belirtmiştir.⁸⁸ M. L. Smith, ilk gün, Türklere 300-400, Yunanlıların ve Rumların 100 kadar ölü ve yaralı verdiklerini kaydetmektedir.⁸⁹

İşgalin ilk gününde Yunanlılarla yerli Rumlar tarafından basılan birçok Türk evinde kızların, kadınların ırzlarına tecâvüz edilmiştir. Bunlar arasında teessüründen intihar edenlere rastlanmıştır. Pek çok subayın parası ve kıymetli eşyaları gasp edilmiş, sivil ve askerî bütün daire ve müesseselerin kasaları kırılmış ve içlerinde bulunan paralara el konulmuştur.

İzmir'in işgaliyle birlikte sıkıyönetim rejimi uygulanmaya başlanmıştır. İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafiriu, 16 Mayıs 1919 tarihinde yayımladığı beyanname ile işgal münasebetiyle meydana gelen olaylardan sonra asayişin sağlandığını, halkın ve memurların işleri başına dönmelerini, işgalden itibaren ilan edilmiş olan Örfî İdare hükümlerine uygun hareket etmelerini istemekte ve her-

İzmir Körfezi

hangi bir cebre maruz kalacak olanların her zaman mücahit edebileceğini ve kusuru görülenlerin adalet dairesinde cezalandırılacaklarını duyurmaktaydı.⁹⁰

İzmir ve civarında Yunan askerleriyle silâhlı Rumların, birçok Türk evlerini, silâh aramak bahanesiyle basmaları bazı olaylara yol açtığından, Yunan Siyasî Komiserliği, silâhlar konusunda aldığı kararları ilan etmiştir. Buna göre, bütün halkın evlerinde bulunan harp tüfeklerini teslim etmesi zorunlu tutulmuş, teslim edenlerin evlerine arama yapılmayacağı açıklanmıştır. Özel durumlarda Türk evlerinde yine arama yapılabileceği ve aramaya bir Osmanlı polisinin de katılacağı ifade edilmiştir.⁹¹

İzmir'de Yunan işgalinin başladığı andan itibaren İzmir'le haberleşme kesilmiş, Postahane işgal edilmiş ve sansür konulmuştur.⁹² 15 Mayıs'taki olaylardan sonra İzmir'den çekilecek telgraflara Yunan makamları sansür koymuşlardır. İzmir Postahanesi'nde sansür, Haziran ortalarında kaldırılmışsa da Menemen olaylarından sonra çekilecek telgraflara yeniden sansür konulmuştur.⁹³

Yunan işgal bölgesinde sıkıyönetimin yanı sıra bütün Türk kanunları ve mahkemeleri kaldırılmış ve yerlerine Yunan Askerî Mahkemeleri faaliyete geçmiştir.⁹⁴

Yunan yönetimi tarafından kurulan Yunan Divân-ı Harpleri, bütün halkı, hatta Osmanlı subaylarını muhâkeme, idam ve mahkum edebiliyorlardı.⁹⁵

İzmir ve çevresinde Osmanlı hakimiyetinin kullanılması Yunanistan'a bırakıldığı için İzmir'de, hakimiyetin bir parçası olan yargı yetkisini kullanacak olan Yunan mahkemeleri kurulmuştur.⁹⁶ Bundan sonra Yunan İşgal İdaresi, İzmir bölgesinde görev yapan kadı ve müftülerin tayin, azil ve değiştirilmeleri işlerine de müdahale etmeye başlamıştır. Vakıf muamelelerine ait şer'î işlerin İzmir'deki Yunan Yüksek Komiserliği tarafından Evkaf Komisyonu'na verilmesine teşebbüs edilmiştir. Ayrıca Yunan Yüksek Komiserliği unvanı Umûmi Valiliğe çevirilerek, işgal edilen yerlerde Yunan kanun ve nizamlarının uygulanacağı duyurulmuştur.⁹⁷

Yunanlı birliklerin geride bıraktığı cephaneler

İzmir'in işgali günü yaşanan feci olaylar sebebiyle, belgelerde ve hatıralarda İzmir'in işgali Yunan mezalimi ile birlikte anılmıştır. Tabii ki işgal günü yaşanan mezalim, sadece öldürme ve yaralamalardan ibaret değildir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali denildiği zaman, kadın ve kızlara tecavüz, yağma, yakma, tahrip, gasp, hakaret vb. korkunç zulümler akla gelmektedir. Bu olaylardan tespit edilebilenler bile⁹⁸ Yunan işgalinin insanlık dışı bir uygulama ile gerçekleştirildiğini göstermektedir.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin Milli Mücadele'nin başlaması noktasında önemli bir yeri vardır. Anadolu'da Yunan işgalinin başlaması ve işgal sırasında yaşanan feci olaylar göstermektedir ki Mütareke, son derece acımasız bir şekilde uygulanacaktır. İşgal görevinin Yunanlılara tevdi edilmesi, Türk milletinin harim-i ismetine tecavüz anlamını taşımakta idi. Yunanlıların işgalleri sırasındaki icraatları İtilaf devletleri temsilcilerine iletilmiş ise de bu konuda İtilaf devletlerinin kayıtsız kaldıkları, hatta Türkleri itham eder bir siyasi tavır takındıkları⁹⁹ görülecektir.

Bu kayıtsızlık, Türk milletinin kendi hukukunu, silahlı bir mücadele ile bizzat kendisinin gerçekleştirebileceği kanaatinin oluşmasını sağlamıştır. Bu gerçeği çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa'nın Hava-

za'dan yayımladığı bildiriye, Yunan işgalinin protesto edilmesi yönündeki istekleri de bu kanaatin bir an önce oluşması amacına matuftur.

Yunan işgali, İzmir'le sınırlı kalmamış ve kısa sürede geniş bir alana yayılmıştır. Yunanlılar işgal ettikleri hemen her yerde, işgalleri süresince mürettep bir plan dahilinde işgal siyasetlerinin bir gereği olarak İzmir'in işgali günü yaptıkları vahşeti hep tekrar etmişlerdir.

DİPNOTLAR

- 1 Ertuğrul Zekai Ökte, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilal Cemiyeti Kordus", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. VII, S. 40, Ocak, 1971, s. 21; Lloyd George'a göre, "Türkler asırlarca Avrupa'da kalmışlar ve Avrupalıların başına daima dert açmışlardır. Hiçbir zaman Avrupalı olamamışlar; Avrupa medeniyetini benimsememişlerdir. Daima savaşa sebep olmuşlardır. Türk'ün huyunu değiştirmesini beklemek iyimserlik olacaktır." Bkz. Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1970, s. 69.
- 2 Michael Llewellyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, (Çev. Halim İnal), İstanbul 1978, s. 76; Lord Curzon 4 Ocak 1920 tarihinde de "...Türkler Avrupa'dan atılmalıdır... Bir veba tohumu olan harplerin yaratıcısı, komşuları için bir küfür olan Türkler Avrupa'dan silinmelidir." demektedir. Bkz. Ali Kemal Meram, *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi*, İstanbul 1969, s. 232-233, Vesika no: 647.
- 3 Galip Kemalî Söylemezoğlu, *Yok Edilmek İstenen Millet*, İstanbul, 1957, s. 20.
- 4 Mr. Balfour, 1917 uzlaşmasının hükmü kalmadığını 14 Ekim 1918'de açıkladı. Bkz. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara 1986, s. 60.
- 5 Selahattin Tansel, *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1965, s. 10.
- 6 Aynı eser, s. 11.
- 7 XIX. yüzyıl sonlarındaki mülkî taksimata göre Aydın vilayeti, İzmir, Saruhan (Manisa), Denizli, Mentеше (Muğla) Sancaklarından müteşekkil olup, vilayetin merkez sancağı da İzmir Sancağı idi. Bkz. *Salname-i Vilayet-i Aydın*, Hicri. 1326.
- 8 Yunan Megali İdea (Büyük Ülkü)'sında, Yunanlıların hedefleri: Bizans İmparatorluğu'nun Yunanlılık bünyesinde diriltilmesi, Küçük Asya'nın Elenleştirilmesi, Balkanlar ve Anadolu'da Türk hakimiyetine son verilmesi şeklinde belirtilmiştir. Bkz. Ahmet Bekir Terek, "Yunan Hedefleri ve Stratejisi Karşısında Gerçekler ve Türkiye" *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. V, S. 29, Şubat 1970, s. 17; Megali İdea'nın

tarihi gelişimi için bkz. Smith a.g.e., s. 9 vd.; M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığı Altında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı*, (1821-1922), Ankara 1988, s. 29 vd.

- 9 Mondros Mütarekenamesi'nin imzalanması sırasında bu husustaki teşebbüsler için bkz. Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım*, C. I, İstanbul 1993, s. 89 vd.; İzmir Valisi İzzet Bey, *Calt-horpe'dan*, "şehrin Yunan askerleri tarafından değil, tercihen Müttefik müfrezeler tarafından işgal edilmesini" istemiştir. Bkz. Jaeschke, a.g.e., s. 78; Lord Curzon'un 18 Nisan 1919 tarihli memarandumunda da "Türkler, asayişini korumak için Britanya subaylarının bağlı buldukları bir fırkanın gönderilmesine müsaade istiyorlar." denilmektedir. Bkz. Jaeschke, a.g.e., s. 63; Harbiye Nezareti'nden 14. Kor. Kumandanlığı'na gönderilen 25 Mayıs 1919 tarihli şifrede, İzmir'de meydana gelen olayların Yunan kıtaatının medenî bir şekilde askerî harekate müstenit olmadığını ispat ettiğini, Yunan kıtaatının Rumların meskün olduğu 14. Kor. mıntıkasına gönderilmemesinin siyaseten temini veya bu mümkün olmazsa, ihraçtan birkaç gün önce İngiliz veya İtalyan kuvvetlerinin ihracıyla asayişin temini ve Yunan kuvvetinin ihracından sonra da bu kuvvetlerin görevlerine devam etmelerinin gerekli olduğu belirtilmektedir. Bkz. *ATASE Arş. (=Askeri Tarih Stratejik Etüd Arşivi)* Kl. 272 Ds. 71-56 F. 3.
- 10 İngilizler, şehrin asayişini daha çok Yunanlılara bırakmak amacıyla İstanbul Boğazi'nde, Anadolu sahilinin yukarı kısmını Yunanlılara işgal ettirmişlerdir. Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, (Haz. Cemal Kurtay), İstanbul 1980, s. 264.
- 11 Kazım Özalp, *Milli Mücadele, 1919-1922*, C. I, Ankara 1988, s. 3.
- 12 Nota için bkz. Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999, s. 530 vd. EK. 7.
- 13 Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, C. I, Ankara 1959, s. 86; Jaeschke, a.g.e., s. 75; Utkan Kocaturk, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi, 1918-1938*, Ankara 1973, s. 27.

- 14 Matbuat Umûm Müdürlüğü'nün resmî tebliği 16 Mayıs 1919'da İstanbul gazetelerinde yayımlanmıştır. Bu tebliği yayımlayan gazeteler, bazı mülahazalarını bu habere eklemişlerse de sansür bu kısımları çıkarmış ve böylece emr-i vaki kabul ettirilmek istenmiştir. Bkz. Gökbelgin, a.g.e., C. I, s. 86-87.
- 15 Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VI., İstanbul 1968, s. 2019 (İzzet Bey'in 14 Mayıs 1919 tarihli demeci).
- 16 Notanın asıl metni için Bkz. Jaeschke, a.g.e., s. 265-266.
- 17 Turan, a.g.e., s. 6.
- 18 Bayar, a.g.e., C. VI., s. 2004.
- 19 Cihat Akçakayalıoğlu, *Atatürk, Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle*, Ankara 1988, s. 137.
- 20 7 Mayıs 1919'da Paris Barış Konferansı'nda Venizelos, Türklere keyfiyetin ancak, karaya asker çıkarmadan az önce bildirilmesini teklif etmiştir. Bkz. Jaeschke, a.g.e., s. 71.
- 21 Mehmet Okurer, *İzmir, Kuruluştan Kurtuluşa*, İzmir 1970, s. 170.
- 22 *ATASE Arş.* Kl. 12 Ds. 74-49 F. 6, 8, 13.
- 23 Aynı beyanname 26 Mayıs 1919 tarihli *Sabah* gazetesinde yayımlanmıştır.
- 24 *ATASE Arş.* Kl. 12 Ds. 74-49 F. 9; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 15, 32, 42; Kl. 401 Ds. (16-5) 3 F. 10; *İYMA (=İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Makamat-ı Askeriyeden Mevrûd Raporlar, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet 1335)*, s. 17; Asaf Gökbel, *Millî Mücadelede Aydın*, Aydın 1964, s. 83.
- 25 Ömer Sami Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 16 Mayıs 1919.
- 26 *ATASE Arş.* Kl. 12 Ds. 74-49 F. 15; *İAA (=İzmir, Ayvalık ve Aydın Havalisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Makamat-ı Askeriye'den Mevrûd Raporları-Havi İkinci Kitap, Dersaadet, 1335)*, s. 10; Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul 1970, s. 245; Gökbelgin, a.g.e., C. I, Ankara 1959, s. 76; Muzaffer Tansu, *Konuşan Hatıralar*, Ankara 1974, s. 10; *Atina Habercisi* adlı Yunan gazetesi, 15 Mayıs'ta, İzmir muhabirinden aldığı şu haberi yayımlıyordu: "Rıhtımlar adamdandan taşıyor; tıklım tıklım dolu. Hepsinin de ellerinde Yunan bayrakları ve çiçeklerle dolu sepetler var. Sevinçten ağlıyorlar. İzmir'de şimdiye kadar böyle bir manzara görülmemiş değildir. Bütün evlerin balkonlara bayraklar ve çiçeklerle süslenmiş, sokaklara da halılar serilmiş; halk sevinçten sarmaş dolaş sokaklarda dans ediyorlar." Bkz. Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 16 Mayıs 1919.
- 27 Bayar, a.g.e., C. VI, s. 1793.
- 28 Okurer, a.g.e., s. 172; Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son günleri*, Ankara 1974, s. 111; Baykal, a.g.m., s. 522; M. Tansu, a.g.e., s. 10; Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 16 Mayıs 1919; Metropolit Hristostomos'un askerleri takdis etmesi, Türk halkı üzerinde çok efim bir tesir yapmıştır. Bkz. Jaeschke, a.g.e., s. 80.
- 29 *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 15/1-3; Gökbel, a.g.e., s. 77.
- 30 Okurer, a.g.e., s. 174.
- 31 *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
- 32 *İAA*, s. 11.
- 33 Millî Mücadele tarihinde bir dizi olayın ilk muharririsi olarak kabul edilen ilk kurşun olayı konusunda geniş bilgi için bkz. Turan, a.g.e., s. 251-253.
- 34 Gökbel, a.g.e., s. 79.
- 35 *ATASE Arş.* Kl. 81 Ds. 139-299 F. 3; Bayar, a.g.e., C. VI, s. 1798-1799.
- 36 Bir belgede olay yerinde bulunan halktan 100'den fazla kişinin öldürüldüğü belirtilmektedir. Bkz. *ATASE Arş.* Kl. 12 Ds. 74-49 F. 15.
- 37 *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10; Nurdoğan Taçalan, bunların 50 kişi kadar olduğunu söylemektedir. Bkz. Taçalan, a.g.e., s. 249; Celal Bayar da en çok yaralı ve şehidin Ziraat Bankası merdivenlerine sığınan halk arasında olduğunu söylemektedir. Bkz. Bayar, a.g.e., C. VI, s. 1799.
- 38 Turan, a.g.e., s. 76.
- 39 *İAA*, s. 10-11; Baykal, a.g.m., s. 567.
- 40 *İAA*, s. 11; Taçalan, a.g.e., s. 250; Gökbel, a.g.e., s. 79; Baykal, a.g.m., s. 569.
- 41 Kaymakam (Yarbay) Arif Bey raporunda, pencereden sarkıtılan beyaz bayraktan sonra ateşin kesildiğini söylemektedir. Bkz. *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 3-4; Kl. 27 Ds. 75-107 F. 6/1-3; Celal Bayar, bir-kaç defa beyaz teslim bayrağı çekilmesi üzerine yarım saat kadar devam eden ateşin kesildiğini belirtmektedir. Bkz. Bayar, a.g.e., C. VI, s. 1799; Maliye Müfettişi Muvaffak Bey de raporunda, Yunanlıların beyaz bayrağı gördükleri halde ateşi kesmediklerini bir müddet sonra silah atmaktan vazgeçtiklerini söylemektedir. Bkz. Okurer, a.g.e., s. 174; Ali Nadir Paşa raporunda, bayrağı alarak Kışla kapısının çıkıktan sonra mukabele edilmediğinin anlaşılması üzerine ateşin kesildiğini yazmaktadır. Bkz. *ATASE Arş.* Kl. 81 Ds. 128-301 F. 1-2.
- 42 Kaymakam Arif Bey, Yunan subaylarının şeref sözü vermeleri üzerine Kışla'dan çıkılmasının kararlaştırıldığını söylemektedir. Bkz. *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81-1; *İAA*, s. 11-12; Bu ifade biraz muğlak görünmekte olup, başka bir yerde de Yunan subaylarıyla görüşüldüğüne dair bir kayda rastlamadık.
- 43 *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 3/1-4; Kl. 81 Ds. 128-301 F. 1-2; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 33; *İAA*, s. 12; Erdeha, a.g.e., s. 400; Baykal, a.g.m., s. 569.
- 44 *İAA*, s. 12; Bayar, a.g.e., C. VI, s. 1799; Taçalan, a.g.e., s. 251; Gökbel, a.g.e., s. 79-80; Baykal a.g.m., s. 570.
- 45 *ATASE Arş.* Kl. 85 Ds. 103-316 F. 33; Yunan Evzon askerleri rast geldikleri Türklerin de feslerini yırtıp atmakta idiler. Bkz. *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65.
- 46 Turan, a.g.e., s. 77.
- 47 Aynı eser, s. 78.
- 48 17. Kor. Kumandanlığı'nın 22 Mayıs 1919 tarihli şifresinde de 20 ümera ve subayın şehid edildiği belirtilmektedir. Bkz. *ATASE Arş.* Kl. 12 Ds. 74-49 F. 46-6; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, s. 37, Vesika no: 898; Başka bir kaynaktan 9 subayın şehit, 21 subayın yaralı, 27 subayın da kaybolduğu belirtilmektedir. Bkz. Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 16 Mayıs 1919; 17. Kor.'a mensup Matbuat Sansür Müdürü Yüzbaşı Faik ve Mülazım-ı Evvel Zekai Efendiler ifadelerinde, bu yürüyüşte 15 ümera ve zabitanın şehit olduğunu, 40 kadarının da yaralandığını söylemektedirler. Bkz. *ATASE Arş.* Kl. 27 Ds. 75-107 F. 6/4-8; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 3-4; *İYMA*, s. 20-21.
- 49 11. Fırka Kalem Reisi Miralay Tevfik Bey'in 16 Mayıs 1919 tarihli şifresinde, Yunan askerlerinin Kışla'da bulunan askerlerden 300 kadarını şehit ettikleri belirtilmektedir. Bkz. *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 18; *İYMA*, s. 6; *HTVD*, S. 37, Vesika no: 896; Bu sayı abartılmış olmalıdır. Çünkü başka bir raporda Kışla'da 250 subay ve efradın bulunduğu belirtilmektedir. Bkz. *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-11; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-1; Başka bir raporda da "İzmir'in işgal edileceğini duyan erler ve özellikle silahlı birlikler geceleyin Kışla'dan savuştular. Kışla'da yazıcı, hizmetçi, mekkareci erlerden ve kapılardaki birkaç nöbetçiden başka kimse kalmamıştı." denilmektedir. Bkz. *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81; *İAA*, s. 10.
- 50 Turan, a.g.e., s. 394 (17. Kor.'nun 20 Mayıs 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne ayrıca gerçek zayıat miktarının tespit edilemediği belirtilmektedir.).
- 51 Turan, a.g.e., s. 79-80.
- 52 Okurer, a.g.e., s. 177-178.
- 53 *Sabah* gazetesinin İzmir muhabiri, "...Valiyi tahkîr ederek dövdüler; yüzüne tükürdüler; fesini parçaladılar." demektedir. Bkz. Tahsin Ünal, "İzmir'in İşgali Faciası", *Hayat Tarihi Mecmuası*, S. 9 Ekim, 1968, s. 4.
- 54 Vali İzzet Bey, Müttetiklerarası Tahkik Heyeti'ne verdiği ifadesinde, Hükümet binasının ne surette yağma edildiğinden, bizzat kendi masasının kilitlerinin kırılıp, evrakının karıştırıldığından, evi ve ailesinin kurşun yağmuruna tutulduğundan bahsetmiş ve bazı evrakı heyete göstermiştir. Turan, a.g.e., s. 80 dn.
- 55 Vali İzzet Bey oğluna, "Seyfi oğlum Zito bağır, Zito bağır" diye iltarda bulunuyordu. Bkz. Bayar, a.g.e., C. VI, s. 1801.
- 56 Yunan basınında yapılan resmî açıklamada valinin yanlışlıkla tutuklanmış olduğu, sonradan serbest bırakıldığı, Türk esirleri arasında valinin oğlunun da bulunduğu ve tabancası ile ateş ederken görüldüğü ifade edilmekteydi. Bkz. Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 17 Mayıs 1919.
- 57 *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10; Bayar, a.g.e., C. VI, s. 1801; Okurer, a.g.e., s. 178.
- 58 Okurer, a.g.e., s. 178.
- 59 Turan, a.g.e., s. 81.
- 60 Baykal, a.g.m., s. 523.
- 61 *ATASE Arş.* Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81-1; *İAA*, s. 15; Smith, a.g.e., s. 102.

- 62 ATASE Arş. Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81-1, Okur, a.g.e., s. 177; İAA, s. 14; Mehmet Hocaoğlu, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, İstanbul 1985, s. 159.
- 63 ATASE Arş. Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65; Nurdoğan Taçalan, Anadolu Bankası'nın önünden ve Leon Torpidosu'ndan açılan ateş ile 30-40 kişinin öldüğünü ve bir o kadar kişinin de yaralandığını söylemektedir. Bkz. Taçalan, a.g.e., s. 254.
- 64 ATASE Arş. Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81-1; İAA, s. 14 vd. ; Hocaoğlu, a.g.e., s. 160.
- 65 Turan, a.g.e., s. 82.
- 66 Zafiriü, Osmanlı ordusunun kahramanlığından himmet ve kudretinden bahisle övgüde bulunmuş, İslam ahali ile Rumların öteden beri kardeş gibi yaşadıklarını ve yaşamak mecburiyetinde olduklarını söylemiştir. Bkz. ATASE Arş. Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-11; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-1.
- 67 Turan, a.g.e., s. 82-83.
- 68 Gümrük Müfettişi Eşref Bey, "Bizi Borsa Dairesi'ne götürdüler. Borsa binasında ve yandaki Anadolu Bankası'nın geniş antreposuna ve Rumlara ait diğer depolara, sokakta iş başında buldukları Türkleri doldurmuş olduklarından bizi binanın önünde çember içinde bıraktılar." demektedir. Bkz. Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 16 Mayıs 1919; İzmir Jandarma Alay Kumandanı Sırrı Bey raporunda, Anadolu Bankası deposunda tutuklananların akşama Kışla'ya sevk edildiklerini orada üç gün kaldıktan sonra Fransız ve İtalyan subaylarının tavassutuyla serbest bırakıldıklarını söylemektedir. Bkz. ATASE Arş. Kl. 89 Ds. 129-326 F. 1.
- 69 ATASE Arş. Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10; Bir raporda, 200'e yakın Mekteb-i Sultanî talebesinin izci oldukları bahanesiyle, mektepten çıkarılarak hakaretlerle Patris Vapuru'na götürüldükleri belirtilmektedir. Bkz. İAA, s. 15; Celal Bayar da bu çocukların Patris Vapuru'na götürüldüklerini, bazılarının yaralanmış olduğunu ve bazılarının da şehit edildiğinin iştirildiğini söylemektedir. Bkz. Bayar, a.g.e., C. VI, s. 1803; O gün Mekteb-i Sultanî öğrencisi olan Hamit Eğdirik, parmaklı bir yere kapatıldıklarını, daha sonra Patris Vapuru'na götürüldüklerini söylemektedir. Bkz. Taçalan, a.g.e., s. 259; Hamit Eğdirik'in bahsettiği bu yer Bozmeri Hapishanesi olmalıdır.
- 70 Turan, a.g.e., s. 83.
- 71 Agah Bey, Yunan subayı Argiropulos'un yardımıyla önce bir sandalla Averof Zirhlisi'ne, oradan da Leon Torpidosu'na naklolunmuş ve bir Yunan subayı eşliğinde evine götürülmüştür. Bkz. Taçalan, a.g.e., s. 264.
- 72 İAA, s. 5 vd. ; Bayar, a.g.e., C. VI, s. 1802-1803; Baykal, a.g.m., s. 561; Hocaoğlu, a.g.e., s. 163 vd.
- 73 Turan, a.g.e., s. 84.
- 74 *Türk İstiklal Harbi*, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. II, Ks. 1, Ankara 1963, s. 62.
- 75 Turan, a.g.e., s. 84.
- 76 İYMA, s. 17; Süvari Yüzbaşı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele*, (Yay. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci), İzmir, 1993, s. 21-22.
- 77 ATASE Arş. Kl. 14 Ds. 72-55 F. 41; İYMA, s. 16-17; Esasen Ali Nadir Paşa 20 Mayıs 1919 günü Harbiye Nezareti'nden tahliye edilen subayların İzmir dışına çıkarılacağı teklif edilir ise nasıl hareket edileceğinin bildirilmesini istemişti. Bkz. İYMA, s. 16; Süvari Yüzbaşı Ahmed, a.g.e., s. 21.
- 78 Umar, a.g.e., s. 183.
- 79 *Türk İstiklal Harbi*, C. II, Ks. 1, s. 63.
- 80 HTVD, S. 44, Vesika no: 1047; Yalnız, İzmir'de orduya ait beylik eşyaların toplanması için Türk subaylarından ve üç kişiden oluşan bir komisyon İşgal kuvvetlerinin muvafakıyla İzmir'de kalmıştır. Bkz. Süvari Yüzbaşı Ahmed, a.g.e., s. 22.
- 81 ATASE Arş. Kl. 26 Ds. 38-105 F. 65.
- 82 Turan, a.g.e., s. 85.
- 83 Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 17 Mayıs 1919.
- 84 Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 17 Mayıs 1919; Bekir Sami Bey, 22 Mayıs 1919 tarihli raporunda, İzmir'in işgali esnasında 20 subay ve ümeranın şehit olduğunu söylemektedir. Bkz. ATASE Arş. Kl. 12 Ds. 74-49 F. 46-6; İYMA, s. 19-20; Başka bir raporda işgal günü 200 kadar Türk cenazesinin Gureba Hastahanesi'ne götürüldüğü, yüzlerce cenazenin de bir kireç kuyusunda bulunduğu ifade edilmektedir. Bkz. ATASE Arş. Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65; Bekir Sıtkı Baykal, işgal gününün bilançosunun bir kayda göre 5000'i aşkın ölü ve yaralı olduğunu söylemekte, ancak bu kaydı belirtmemektedir. Bkz. Baykal, a.g.m., s. 523; Aydın Mutasarrıfı, bölgede incelemeler yapan Labon'a işgal günü 5284 Türkün öldürüldüğünü ifade etmiştir. Bkz. İAA, s. 2; Bekir Sıtkı Baykal'ın verdiği rakam buna çok yakındır.
- 85 Turan, a.g.e., s. 470; Başka bir zayıat çizelgesine göre, ümerave zabitanın 14 kişi şehit, 14 kişi yaralı, 3 kişinin de hayatı meçhuldür. Halktan 95 kişi şehit, 32 kişi yaralı, 359 kişinin de hayatı meçhuldür. Bkz. ATASE Arş. Aynı Ds. F. 13-4.
- 86 Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 30 Mayıs 1919; Gökbel, a.g.e., s. 95; Bayar, a.g.e., C. VI, s. 1814.
- 87 Tansel, a.g.e., s. 16.
- 88 Gökbel, a.g.e., s. 95.
- 89 Smith, a.g.e., s. 103.
- 90 İYMA, s. 7; Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları, Atatürk Araştırma Merkezi, Cumhuriyetin 70. Yılına Armağan, Ankara 1993, s. 13.
- 91 Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 22 Haziran 1919.
- 92 ATASE Arş. Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-16; Kl. 72 Ds. 242-273 F. 1-3; İzmir Telgraf Müdürü Telgrafhane'nin İngiliz müfrezesi tarafından işgal edildiğini, kendisinin önce tutuklandığını sonra serbest bırakıldığını ifade etmiştir. Bkz. İYMA, s. 18; Ali Çetinkaya, Yunan sansürünün 17 Mayıs'tan itibaren başladığını ve 15 gün hiçbir tarafa telgraf, mektup ve resmî evrakın verilmesine müsaade edilmediğini belirtmektedir. Bkz. Çetinkaya, a.g.e., s. 12; Denizli Mutasarrıfı'nın 29 Mayıs 1919 tarihli şifresinde İzmir Postahanesi'nde Yunan kontrol memurlarının bulunduğu ve şifrelerin yırtılıp atıldığı ifade edilmiştir. Bkz. ATASE Arş. K. 72 Ds. 242-273 F. 1-3.
- 93 Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 19 Haziran 1919.
- 94 Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 21 Mayıs 1919.
- 95 İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Nider, basına verdiği açıklamada, Divan-ı Harp'in kurulduğu 4 Mayıs 1919 tarihinden 4 Temmuz 1919 tarihine kadar 210 sanığın mahkemesinin yapıldığını belirtmiştir. Bunlardan 114 Hıristiyan, 5 Musevi, 5 Ermeni, 44 Müslüman olmak üzere 168 kişi cezaya çarptırılmıştır. 3 kişi idam cezasına, 5 kişi müebbet kürek cezasına, 3 kişi muvakkaten kürek cezasına, 18 kişi zindan cezasına, 39 kişi hapis cezasına çarptırılmıştır. 26 Hıristiyan, 5 Müslüman, 1 Musevi olmak üzere 32 kişi berat etmiştir. Bkz. Ahenk, 23 Temmuz 1335; Bilge Umar, 18 Mayıs 15 Ağustos 1919 tarihleri arasında Yunan Divan-ı Harbi tarafından mahkum edilenlerin 43'ünün Yunan askeri veya yerli Rum, 13'ünün Türk, 12'sinin Ermeni ve 1'inin de Musevi olduğunu kaydetmektedir. Bkz. Umar, a.g.e., 181.
- 96 Umar, a.g.e., s. 211.
- 97 Orhonlu, a.g.m., s. 491.
- 98 Bu konuda geniş bilgi ve kaynakça için bkz. Turan, a.g.e.
- 99 Yunan birlikleriyle Türk kuvvetleri arasında Aralık 1919'da Milne Hattı'nın oluşturulması (Bu hususta bkz. Mustafa Turan, "İstiklal Harbi'nde Milne Hattı" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. VII, S. 21, Temmuz 1991, s. 567 vd.) ve Yunanlıların işgal sırasında yaptıkları mezalimi incelemek üzere Anadolu'ya gönderilen Amiral Bristol başkanlığındaki Müttfiklerarası Tahkik Heyeti'nin incelemeleri sonunda Yunanlıların sorumlu tutulmalarına rağmen Paris Barış Konferansı'nda İtilaf devletlerinin etkin hiçbir karar almamaları (Bu hususta bkz. Mustafa Turan, "İstiklal Harbi'nde Müttfiklerarası Tahkik Heyeti, Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", A. Ü. *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 8, Kasım 1991, s. 695 vd.) İtilaf temsilcilerinin siyasi tavırlarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

Ahenk Gazetesi.

Akçakayalıoğlu, Cihat, *Atatürk, Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle*, Ankara 1988.

Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları, Atatürk Araştırma Merkezi, Cumhuriyetin 70. Yılına Armağan, Ankara 1993.

Askeri Tarih Stratejik Etüd Arşivi.

Bayar, Celâl, *Ben de Yazdım*, C. VI., İstanbul, 1968.

Baykal, Bekir Sıtkı, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri"; *Belleten*, C. XXXIII, S. 132, Ekim, 1969.

- Baytok, Taner, *İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1970.
- Coşar, Ömer Sami, *İstiklâl Harbi Gazetesi*.
- Gökbek, Asaf, *Millî Mücadele'de Aydın*, Aydın 1964.
- Gökbilgin, Tayyib, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, Ankara 1959.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi.**
- Hatipoğlu, M. Murat, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığı Altında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı, (1821-1922)*, Ankara 1988.
- Hocaoğlu, Mehmet, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, İstanbul 1985.
- İzmir, Ayvalık ve Aydın Havâlisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezâlîmi Hakkında Makâmat-ı Askeriye'den Mevrûd Raporları-Hâvi İkinci Kitap, Dersaadet, 1335.
- İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Makâmat-ı Askeriyeden Mevrûd Raporlar, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet 1335.
- Jaeschke, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara 1986.
- Kocatürk, Utkan, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi, 1918-1938*, Ankara 1973.
- Meram, Ali Kemal, *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi*, İstanbul 1969.
- Okurer, Mehmet, *İzmir, Kuruluşta Kurtuluşta*, İzmir 1970.
- Okyar, Fethi, *Üç Devirde Bir Adam*, (Haz. Cemal Kutay), İstanbul 1980.
- Orbay, Rauf, *Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım*, C. I, İstanbul 1993.
- Ökte, Ertuğrul Zekai, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilâl Cemiyeti Kordus", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. VII, S. 40, Ocak, 1971, s. 21.
- Özalp, Kâzım, *Millî Mücadele, 1919-1922*, C. I, Ankara 1988.
- Sabah Gazetesi.**
- Salnâme-i Vilâyet-i Aydın**, Hicri. 1326.
- Smith, Michael Llewellyn, *Anadolu Üzerindeki Göz*, (Çev. Halim İnal), İstanbul 1978.
- Söylemezoğlu, Galip Kemalî, *Yok Edilmek İstenen Millet*, İstanbul, 1957.
- Süvari Yüzbaşı Ahmed, *Türk İstiklâl Harbi Başında Millî Mücadele*, (Yay. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci), İzmir 1993.
- Taçalan, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul 1970.
- Tansel, Selâhattin, *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1965.
- Tansu, Muzaffar, *Konuşan Hatıralar*, Ankara 1974.
- Terek, Ahmet Bekir, "Yunan Hedefleri ve Stratejisi Karşısında Gerçekler ve Türkiye" *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. V, S. 29, Şubat 1970.
- Turan, Mustafa, "İstiklal Harbi'nde Milne Hattı" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. VII, S. 21, Temmuz 1991.
- Turan, Mustafa, "İstiklal Harbi'nde Mütteliklerarası Tahkik Heyeti, Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", A. Ü. *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 8, Kasım 1991.
- Turan, Mustafa, *Yunan Mezâlîmi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999.
- Türk İstiklâl Harbi**, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. II, Ks. 1, Ankara 1963.
- Umar, Bilge, *İzmir'de Yunanlıların Son günleri*, Ankara 1974.
- Ünal, Tahsin, "İzmir'in İşgali Fâciası", *Hayat Tarihi Mecmuası*, S. 9 Ekim, 1968